

§ I

Onheilsvoorspellen is geen mens-vreemde handeling en is evenmin eigen aan slechts enkele uitzonderlijke figuren. Men vindt het fenomeen niet enkel terug bij profeten, speciaal begaafden of in waan levende zwaar psychotische mensen, maar ook in het dagelijkse leven, in bepaalde wijzen van optreden, zoals bij de voorzichtigen en de behoedzamen, in de reglementering van de maatschappij en in godsdienstige praktijken. Meer toegespitst, soms in pathologische zin, vindt men dit fenomeen ook terug bij de scrupuleuzen, de angstige nerveuzen, de pessimisten. Van deze feiten en van enkele psychiatrische patiënten werd uitgegaan bij deze studie, en wel met de bedoeling het psychologisch aspect ervan nader toe te lichten, zonder er op in te gaan in hoeverre eventueel bovennatuurlijke of paranormale invloeden mede oorzaak kunnen zijn van het ontstaan ervan.

§ II

Raadpleegt men hierover de literatuur dan treft men reeds van in de oudheid een aantal legendarische en historische persoonlijkheden aan, die het onheilsvoorspellen op een zeer pregnante wijze beleefden en manifesteerden : de profetische figuren. Hier werd vooral ingegaan op enkele der meest bekende, zoals Cassandra, Teiresias, Jeremias en enkele personages bij Shakespeare. Bij hen ziet men de psychologische, zeer menselijke kenmerken der profetische gestalte zich aftekenen : zoals het verlangen van de mens naar geborgen en heel zijn voor zichzelf en zijn volk. De achtergrond van elk onheilsvoorspellen wordt hier belicht : hoop op de toekomst, hoop op redding en te kunnen ontsnappen, naast angst, noodlotsbesef en agressiviteit, terwijl slechts weinigen of niemand gehoor verleent aan de voorspeller. Het onheilsvoorspellen is slechts één der facetten van de profetische gestalte ; het is een activiteit, die gedragen wordt door hun hele persoon, ja, hun persoonlijkheid wordt bijna de *conditio sine qua non*. Het is niet iemand die *vóór*-ziet of *vóór*-zegt, maar *vóór* alles *iemand* die *ziet* en *zegt*, iemand die met de anderen in een geschieden staat, doch op zijn eigen wijze er boven uit tracht te komen met de anderen. Zijn verschijningsvorm wordt mede bepaald door zijn persoonlijkheid, karakter en temperament, en is ook gekenmerkt door enkele epileptoïde trekken.

§ III

Steeds tracht de mens zijn geborgen- en heel-zijn en -blijven te vrijwaren en te bewaren tegenover gevaren, die zoveel dreigender lijken als ze onverwachts optreden. Deze betrachting drukt zich uit in zijn primitieve wetenschappelijke interesses, godsdienstige en bijgelovige praktijken; hij doorvorst de onbekende toekomst door middel van de mantiek, orakels en waarzeggerij; hij leert voortekens en voorgevoelens interpreteren en voorbetekenen; hij deelt onheil in de toekomst mede in voorspellingen en profetieën, die zo belangrijk worden voor het bestaan van een volk en de tragiek van zijn geschiedenis. Het is zijn verlangen naar geborgen- en heel-zijn, dat het telkens terugkeren van het onheilsvoorspellen in de levensmanifestaties van de mens en de mensheid verklaart.

§ IV

I. Men kan natuurlijk blijven stilstaan bij de mogelijkheid van het voorspellen van onheil : dit brengt dan snel tot speculaties, die niet veel leren omtrent de psychologische achtergrond van het onheilsvoorspellen als feitelijk gebeuren. Hier is de mens een evoluerend, wordend, veranderend wezen, geen ding dat af is. In hem ligt een prospectieve functie, een anticipatie-mogelijkheid op datgene wat nog niet is : hierdoor kan hij iets maken, d.w.z. hij weet van tevoren wat hij zal maken en waar hij makend zal uitkomen. Hij grijpt ook vooruit in zijn dromen : vooruitgrijpen dat echter vaak blijkt te zijn een verwezenlijken van latente wensen en begeerten.

II. Een mens kan ook vooruitgrijpen met zijn affecten : angst en hoop. Hij wordt voortdurend bedreigd door de wereld waarin hij leeft, waarvoor de angst hem als signaal ten dienste staat. Nu is het zo dat deze bedreigende wereld, dubbelzinnig, hem tevens de mogelijkheid tot geborgen- en heel-zijn en -blijven biedt, vooral door de mensen waarmee hij in de wereld is; dit onderstelt dan o.a. zorgen, ontwikkelen en ontwerpen in de tijd, doch ook liefde en het in Wijheid verkeren met de anderen. Het geborgen en heel zijn en blijven staat vanaf de prille jeugd in het teken van de phallus en de hiermede samenhangende oedipale situatie, waaruit de communicatie tussen de mensen verder kan ontwikkelen of waarin ze ook kan blijven steken. Het is in deze communicatie

dat bij het onheilsvoorspellen, langs het woord, geborgen- en heel-zijn en -blijven geboden wordt, waardoor tegemoet gekomen wordt aan de, fundamenteel in elke mens bestaande, hierop gerichte hoop. Aldus is het niet vreemd, dat het woord in het onheilsvoorspellen een phallische betekenis kan krijgen.

Onheilsvoorspellen houdt verband met een niet-geborgen-zijn en -blijven, m.a.w. met een onheel-zijn, soms blijven. Onbewuste onlust, met angst als signaal ervan, kan een onheilsbelevens al haar intensiteit bezorgen; projectie van een oorzaak in de buitenwereld kan dan voorkomen, waardoor de mens voor zijn angst een object ontwikkelt en ontwerpt in zijn wereld, een gevaar-object dat reëel en door de meeste mensen mede-invoelbaar (mede-ontwerpbaar) kan zijn. Anderzijds kan ook de intensiteit van een zeer reëel onheilsvoorspellen al haar sterkte ontvangen uit een inwendige onlust (bv. in verband met onbewuste schuldgevoelens). Dit kan eveneens een verklaring bieden voor wat men kan waarnemen bij de lijders aan fobieën en de (angstige) nerveuzen.

In angst en hoop, zonder deze noodzakelijkerwijze uit te drukken met woorden, ontwikkelt de mens zich doorheen het hem bedreigende, concreet bestaande en fantasmatische onheil, nu en in de toekomst, in het komende, naar het komende. De mens die eet, drukt hierin het onheil uit, waarheen hij gaat, namelijk de dood, het einde van zijn menszijn, dat hij hoopt uit te stellen door te eten. In het woordelijk geformuleerde onheilsvoorspellen drukt de mens zich uit tegenover de andere met wie hij in de wereld leeft, verkeert, zich geborgen en heel ontwerpt en handhaaft. Ook het onheil van zijn medemensen, van de maatschappij, bestaat als onheil voor hemzelf. Dit voelt ook de toehoorder, wanneer hij luistert en niet doet zoals de Trojanen bij de profetes Cassandra.

Onheil voorspellen doet een hopen mens in angst, die, zich bedreigd belevend, poogt hierboven uit te komen en in zijn mededelen ook zijn zeer persoonlijke problematiek neerlegt. Het kan worden bij de mens tot een allesoverheersende behoefte de anderen het komend onheil kond te doen. Men kan het eraan ten grondslag liggend fenomeen, dat vaak innig verband houdt met de oedipale beleving, naar analogie met het gebeuren bij de prinses, een *Kassandra-complex* noemen.

III. Wie zegt angst en hoop komt terecht bij het bestaan van de mens in de wereld en de tijd, bij het *Dasein*, welks groeikenmerk

het is dat het steeds zijn tekort poogt aan te vullen en, in zijn groei naar de dood, steeds poogt eraan te ontsnappen. Onheilsvoorspellen is een uitdrukking van groeien en vooruitgrijpen van de mens, het is een ontwerp. Het is een fenomeen dat situatief te zien is en in relatie met het bestaan van het individu, dat zijn geborgen- zijn en -blijven niet uit zich alleen haalt of kan halen, en evenmin steeds zichzelf alleen kan redden uit een situatie, die een onheilsbelevens voor hem betekent. Onheil voorspellen is in de grond een roep naar de aanvullende Andere. Het wijst naar een supra-individuele; volgens de ene wordt dit supra-individuele geconstitueerd door de mensen, waarmede men in de wereld is, Al of niet in de Wij-beleving, anderen noemen het God, weer anderen het Noodlot of het Niets.

§ V

Wanneer er iets mis gaat en de mens gevaar loopt, verschijnt de profeet, de waarzegger, de fysicus of de door God gezondene, als stabilisator van het bestaan der mensen als individu en als volk. Zo ook verschijnt de profetes Cassandra, die hier verder psychologisch wordt geanalyseerd. Wanneer nu het geval van Mevrouw A. en de verschillende psychiatrische aandoeningen worden onderzocht naar voorvermelde opvattingen, dan ziet men dat de verschillende kenmerken van het onheilsvoorspellen hierop kunnen toegepast worden. Deze kenmerken zijn te illustreren door wat gebeurt bij de dwangneuroticus, die lijdt aan een smetvrees en wasdwang : hij twijfelt eraan of iets besmet is, doch doet alsof het wél zo is. In deze afweerhandeling voerspelt hij onheil, een kwestieus worden van zijn bestaan en drukt hij tevens zijn grondig verlangen uit naar geborgen- zijn en -blijven, in het wassen van de handen drukt hij zijn specifieke wijze van ontwerpen op de toekomst uit : dat dit ontwerp verband houdt met de kenmerken van zijn persoonlijkheid hoeft geen verder betoog.

§ VI

De in deze studie verwerkte literatuur geeft door haar selectie a priori reeds een richting aan waarin men een, beperkte, oplossing en nader inzicht kan verkrijgen in de wijze waarop, langs het onheilsvoorspellen om, de mens articuleert met de wereld. Zoals reeds gezegd stelt dit fenomeen het probleem van het menselijk

bestaan zelf; dit biedt zeer veel facetten waarin de psychiater, met zijn van oorsprong uit biologische opleiding, aangevuld door psychopathologische, psychologische en filosofische kennis, een stramen poogt te zien dat de stempel, doch ook de beperking, van zijn opleiding draagt. Deze is er in de grond steeds op gericht klachten van patiënten met meer begrip te benaderen en, zo mogelijk, ook te behandelen. KIERKEGAARD parafraserend, eindigt deze studie waar ze begon : bij de patiënt.